ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Μακεδονικά

Τόμ. 24, Αρ. 1 (1984)

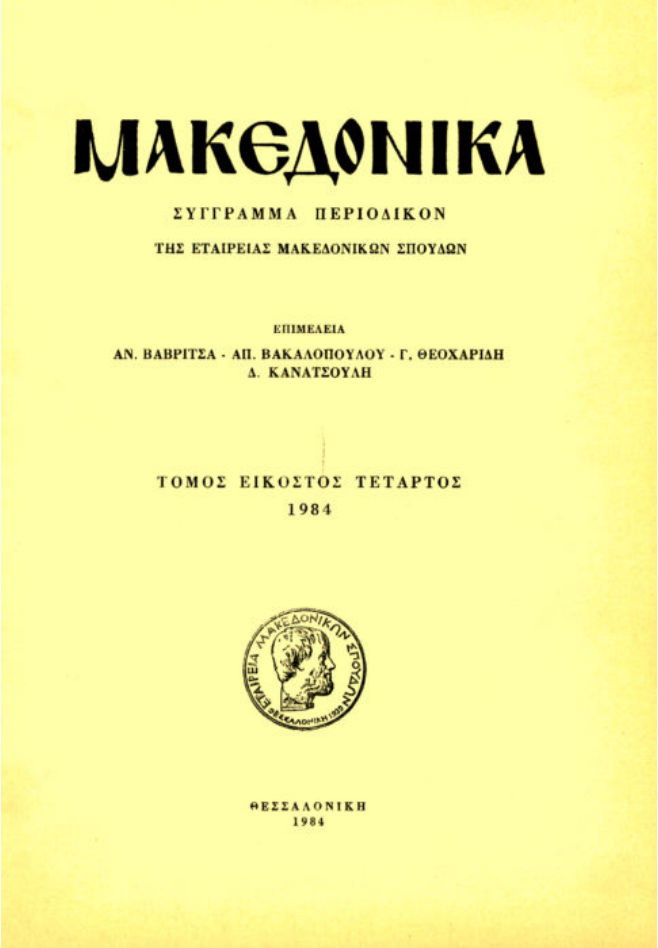
ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΑΝ. ΒΑΒΡΙΤΣΑ - ΑΠ. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ - Γ. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗ
Δ. ΚΑΝΑΤΣΟΥΛΗ

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ
1984

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1984

Actes de Saint-Pantéléémon. Edition diplomatique par Paul Lemerle-Gilbert Dagron-Sima Circovic

Γ. Ι. Θεοχαρίδης

doi: 10.12681/makedonika.275

Copyright © 2014, Γ. Ι. Θεοχαρίδης

Άδεια χρήσης Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

Βιβλιογραφική αναφορά:

Θεοχαρίδης Γ. Ι. (1984). Actes de Saint-Pantéléémon. Edition diplomatique par Paul Lemerle-Gilbert Dagron-Sima Circovic. *Μακεδονικά*, *24*(1), 309–314. https://doi.org/10.12681/makedonika.275

https://epublishing.ekt.gr | **e-Εκδότης:** ΕΚΤ | **Πρόσβαση:** 12/10/2024 06:35:22

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Actes de Saint-Pantéléémon. Edition diplomatique par Paul Lemerle-Gilbert Dagron-Sima Circović. I, Texte. II, Album. Paris (VIe) (Lethielleux) 1982. (Archives de l'Athos XII).

I. Texte

Μετὰ σύντομα προλεγόμενα ἀπὸ τὸν κύριο ἐκδότη, καθηγητὴ Paul Lemerle, καὶ πίνακα συντομογραφιῶν τῶν πηγῶν καὶ τῆς βιβλιογραφίας ποὺ χρησιμοποιήθηκαν γιὰ τὴν ἔκδοση, ἀκολουθεῖ εἰσαγωγικῶς (Introduction) ἡ ἱστορία τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος (Chronologie de Saint-Pantéléémon des origines à 1500) (σελ. 3-17). Εἰς αὐτὴν διακρίνονται δύο μέρη: I. Μέχρι τῆς συγχωνεύσεως τοῦ 1169 (σελ. 3-9), II. Μετὰ τὴν συγχώνευσιν τοῦ 1169 (σελ. 9-17).

I. Τρία μοναστηριακὰ κτίσματα ὑπάρχουν στὴν ἱστορία τῆς σημερινῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ποὺ εἶναι γνωστὴ ὡς Ρωσικόν.

Α. Ἡ Μονὴ τῆς Θεοτόκου, ἡ λεγόμενη τοῦ Ξυλουργοῦ. Αὐτὴ μισοερειπώθηκε κατὰ τὸ β' μισὸ τοῦ 12ου αἰ., δὲν ἐγκαταλείφθηκε ὅμως ἐντελῶς καὶ βρισκόταν στὴ θέση, ὅπου σήμερα εἶναι ἡ Σκήτη Μπογκορόντιτσα στὴ ΒΑ πλευρὰ τῆς χερσονήσου τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ σὲ ἀπόσταση μιᾶς ὥρας ἀπὸ τὴ σημερινὴ Μονὴ τοῦ Παντοκράτορος.

Β. Ἡ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, ἡ λεγόμενη τοῦ Θεσσαλονικέως ἢ τῶν Θεσσαλονικέων. Αὐτὴ παραχωρήθηκε τὸ 1169 στὴ Μονὴ τοῦ Ξυλουργοῦ καὶ εἶναι τὸ σημερινὸ Παλαιομονάστηρο ΒΑ τοῦ σημερινοῦ Ρωσικοῦ καὶ στὴ μέση τοῦ δρόμου ἀπὸ Ρωσικὸ στὶς Καρυές.

Γ. Ἡ σημερινὴ Μονὴ Ἁγίου Παντελεήμονος, γνωστὴ ὡς Ρωσικό, στὴν παραλία καὶ στὴ θέση παλιοῦ ἀρσανᾶ τῆς Μονῆς τοῦ Θεσσαλονικέως (ὑπάρχει ἐκεῖ σήμερα ἀκόμα πύργος ποὺ λέγεται τοῦ Θεσσαλονικέως), κτίσθηκε ἀπὸ τὸ 1760 κ.ἐ. μὲ δωρεὰ τοῦ Σκαρλάτου Καλλιμάχου (λεγόταν καὶ Μονὴ Καλλιμαχηδῶν) καὶ πλουτίσθηκε ἀπὸ τὴ Ρωσία στὶς ἀρχὲς τοῦ 20οῦ αἰ.

Α

Ἡ Μονὴ τῆς Θεοτόκου τοῦ Ξυλουργοῦ ἀναφέρεται γιὰ πρώτη φορὰ τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1016 ὡς Μονὴ τοῦ Ρῶς (Λαύρα 1ª Νο 19, στ. 37). Ρῶς εἶναι, πολὺ πιθανόν, ὁ πρὸ τοῦ 1016 πρῶτος ἱδρυτής της. Ἔκτοτε ὅμως σὲ σειρὰ ἐγγράφων, ὅπως τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1030 (Παντελ. Νο 1, στ. 10-11), τὸν Μάϊο τοῦ 1048 (Παντελ. Νο 4, στ. 4-5) καὶ τὸν Νοέμβριο τοῦ 1070 (Παντελ. Νο 6, στ. 1, 7, 14, 22) ἀναφέρεται ὡς Μονὴ τῆς Θεοτόκου τοῦ Ξυλουργοῦ, χωρὶς νὰ φαίνεται ὅτι ἡ Μονὴ εἶναι ρωσικὴ ἢ ὅτι ἔχει μοναχοὺς Ρώσους. Τὸ Ξυλουργοῦ εἶναι πιθανῶς ἰδιότης τοῦ ἱδρυτοῦ της. Σὲ ἔγγραφο ὅπως τὸν Δεκεμβρίου τοῦ 1142 (Παντελ. Νο 7), ποὺ εἶναι εὑρετήριο τῶν κινητῶν περιουσιακῶν στοιχείων τῆς Μονῆς τῆς Θεοτόκου τοῦ Ξυλουργοῦ, φαίνεται καθαρὰ ὅτι οἱ μοναχοὶ τῆς Μονῆς τοῦ Ξυλουργοῦ εἶναι Ρῶσοι. Γιατί ὅμως ἄργησε τόσο πολὺ ἡ ἀποκάλυψη τῆς ἐθνικότητας τῶν μονα-

χῶν τῆς Μονῆς Ξυλουργοῦ; Κατὰ τοὺς ἐκδότες τῶν ἐγγράφων της δυὸ δυνατότητες ὑπάρχουν: Ἢ ὅτι ἡ Μονὴ τοῦ Ρῶς καὶ ἡ Μονὴ τοῦ Ξυλουργοῦ ἦταν ἀνέκαθεν μιὰ καὶ ἡ αὐτὴ μονή. Ἢ ὅτι μιὰ ἄγνωστη Μονὴ τοῦ Ρῶς τοῦ 1016 καὶ τοῦ 1081 συγχωνεύθηκε μετὰ τὸ 1081 καὶ πρὸ τοῦ 1142 μὲ τὴ Μονὴ τοῦ Ξυλουργοῦ. Οἱ ἐκδότες θεωροῦν τὴ δεύτερη ὑπόθεση ἀστήρικτη. Πάντως στὸ ἔγγραφο τῆς συγχώνευσης τῆς Μονῆς τοῦ Ξυλουργοῦ μὲ τὴ Μονὴ τοῦ Θεσσαλονικέως τὸν Αὔγουστο τοῦ 1169 (Παντελ. No 8) λέγεται καθαρὰ «ὁ καθηγούμενος τῆς τοῦ Ξυλουργοῦ Μονῆς ἤτοι τῶν Ρουσῶν».

B

Ἡ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, ἡ λεγόμενη τοῦ Θεσσαλονικέως, ἀναφέρεται γιὰ πρώτη φορὰ τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 998 (Πρωτᾶτον, σ. 89) καὶ ἔκτοτε ἀναφέρεται ἐπανειλημμένως μέχρι τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1080 (D ö l g e r, Schatzk. No 104). Κατόπιν τὰ ἔγγραφα σιωποῦν. Μετὰ ἑκατὸ περίπου χρόνια ἐμφανίζεται νὰ παραχωρεῖται τὸ 1169 ἐγκαταλελειμμένη καὶ ἐρειπωμένη στὴ Μονὴ τοῦ Ξυλουργοῦ (Παντελ. No 8, Αὔγ. 1169).

II. Μετὰ τὴ συγχώνευση τοῦ 1169 (σελ. 9-17).

Ἡ νέα κατάσταση. Οἱ Ρῶσοι τῆς Μονῆς τοῦ Ξυλουργοῦ, τῆς ἀφιερωμένης στὴ Θεοτόκο, ἐγκαθίστανται στὴ Μονὴ τοῦ Θεσσαλονικέως, τὴν ἀφιερωμένη στὸν Ἅγιο Παντελεήμονα διατηρώντας καὶ τὴν παλιὰ Μονή τους μὲ τὸν ἴδιο ἡγούμενο. Μὲ τὸν καιρὸ οἱ ὀνομασίες «τοῦ Ξυλουργοῦ» καὶ «τοῦ Θεσσαλονικέως» ἐξαφανίστηκαν καὶ τὸ 1271 ὑπάρχει πιὰ μόνο «ἡ Μονὴ τῶν Ρουσῶν τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος» (Παντελ. No 9). Μεταξὺ τοῦ 1169 καὶ τοῦ 1271 δὲν ὑπάρχουν πληροφορίες γιὰ τὸ ἐὰν καὶ πῶς διατηρήθηκαν ἐπανδρωμένες καὶ διοικήθηκαν μαζὶ δυὸ μονές, ἡ παλιὰ τοῦ Ξυλουργοῦ καὶ ἡ νέα τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, μὲ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἡγούμενο. Τὸ πιθανώτερο εἶναι, ὅτι παρὰ τὶς προβλέψεις τοῦ ἐγγράφου τῆς συγχωνεύσεως τοῦ 1169 ἡ παλιὰ Μονὴ τοῦ Ξυλουργοῦ δὲν διατηρήθηκε ἐπὶ μακρὸν ὡς κυρίαρχος Μονή, ἀλλὰ κατάντησε ἕνα ἁπλὸ κτῆμα (ἀγρὸς) τῆς νέας Μονῆς τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος τῶν Ρουσῶν.

Τὸ Ρωσικὸ ὡς τὴ σερβικὴ περίοδο. Τὸ 1311 ἔχομε τὴν πρώτη ἐκδήλωση ἐνδιαφέροντος τῶν Σέρβων γιὰ τὴ Μονὴ τῶν Ρώσων, τὴν τιμωμένην εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος. Τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1311 ὁ Ἀνδρόνικος Β΄ μὲ παράκληση τοῦ γαμβροῦ του Στεφάνου Οὐρὼς ἐκδίδει χρυσόβουλλο (Παντελ. No 10) γιὰ νὰ ἐπικυρώση τὴν κυριότητα τῶν κτημάτων τῆς Μονῆς τῶν Ρώσων, ἐπειδὴ οἱ τίτλοι αὐτῶν τῶν κτημάτων εἶχαν χαθεῖ σὲ πυρκαϊά. (Πρόκειται πιθανώτατα γιὰ τὴ λεηλασία καὶ πυρπόληση τῆς Μονῆς ἀπὸ τοὺς Καταλάνους τὸ 1309). Μᾶς γίνονται ἔτσι γνωστὰ τὰ λίγα κτήματα τῆς Μονῆς μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὸν Ἄθω. Ἔγγραφα ἄλλων μονῶν τοῦ Ἄθω ἐπιβεβαιώνουν συμπτωματικὰ τὴ ρωσικὴ κυριότητα μερικῶν ἀπὸ αὐτά. Ἀπὸ παρόμοια ἔγγραφα γνωρίζομε, ἀλλὰ μετὰ τὸ 1516, ὀλίγα ὀνόματα ἡγουμένων, δικαίων καὶ πνευματικῶν τῆς Μονῆς τῶν Ρουσῶν.

Ἡ σερβικὴ περίοδος. Γιὰ τὴν περιωρισμένη κτηματικὴ περιουσία, τὴν ὁποία εἶχε ἀποκτήσει ἡ Μονὴ τῶν Ρώσων πρὸ καὶ μετὰ τὴ σερβικὴ κατοχή, μαρτυροῦν ἑλληνικὰ καὶ σερβικὰ ἔγγραφα αὐτῆς, ὅπως εἶναι ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ τὸ χρυσόβουλλο τοῦ Ἰωάννου Ε΄ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1353 (Παντελ. No 11), μὲ τὸ ὁποῖο ὁ αὐτοκράτωρ προβαίνει σὲ σειρὰ δωρεῶν κτημάτων στὴν «περιοχὴ τοῦ Στρυμόνος» πρὸς τὴ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος τῶν Ρώσων καὶ συγχρόνως ἐπικυρώνει τὴν κυριότητα τῆς Μονῆς ἐπὶ παλαιοτέρων αὐτῆς κτημάτων στὴ Θεσσαλονίκη καὶ στὴν περιοχὴ τῆς Καλαμαρίας καὶ τῆς Ἀραβενικείας, τὰ ὁποῖα εἴδαμε νὰ ἀπαριθμοῦνται στὸ χρυσόβουλλο τοῦ Ἀνδρονίκου Β΄

τοῦ 1311 (Παντελ. Νο 10). Τὰ κατὰ τὴ σερβικὴ κατοχὴ ἀποκτηθέντα νέα κτήματα τῆς Μονῆς ἀπαριθμοῦνται στὸ χρυσόβουλλο τοῦ Ντουσὰν τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1349 (Παντελ. Νο 1, σερβικὰ) καὶ βρίσκονταν στὸ Κατεπανίκιο Ζαβαλτίας (Παραστρύμονον) καὶ στὸ Κατεπανίκιο Σερρῶν, στὴν κάτω δηλαδὴ κοιλάδα τοῦ Ἀγγίτου (Πάνακος) καὶ ὄχι σ' αὐτὴν τοῦ Στρυμόνος, σὲ περιοχὴ δηλαδὴ τῆς κυριαρχίας τῶν Σέρβων. Ὁ Ἰωάννης Ε' δηλαδὴ τὸ 1353 δωρίζει στὴ Μονὴ κτήματα, ποὺ αὐτὴ εἶχε ἤδη ἀπὸ τοῦ 1349 ἀπὸ τὸν Ντουσάν, μὴ ἀναγνωρίζοντας ἔτσι διακοπὴ τῆς βυζαντινῆς κυριαρχίας σ' αὐτά.

Τὰ σερβικὰ ἔγγραφα τῆς Μονῆς εἶναι 15 καὶ χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸ 1349 μέχρι τὸ 1427/9. Τὸ παλιότερο εἶναι αὐτὸ ποὺ ἀναφέρθηκε τοῦ Ντουσὰν τοῦ Ἰουνίου 1349 (Παντελ. Νο 1, σερβικὰ) καὶ ἀκολουθοῦν τῶν ἀδελφῶν Οὔγκλεσα καὶ Βουκασὰν τοῦ 1366 (Παντελ. Νο 5, σερβικά), τῶν πριγκίπων Ντραγκὰς τοῦ 1372/5 καὶ 1376/7 (Παντελ. Νο 6 καὶ 7, σερβικά), τοῦ πρίγκιπος Λαζάρου τοῦ 1380/1 (Παντελ. Νο 8 καὶ 9, σερβικά) κ.ἄ. Ἔτσι τὸ Ρωσικὸ σὰν προτεκτορᾶτο τῶν Σέρβων κατὰ τὴ σερβικὴ κατοχὴ γνώρισε τὴ μεγαλύτερη ἄνθιση σὲ πλούτη καὶ πολυανθρωπία. Πλησίασε ὅμως ἡ κατάρρευση τῆς δυνάμεως τῶν Σέρβων κάτω ἀπὸ τὰ πλήγματα τῶν Τούρκων καὶ τὸ τέλος τῆς λαμπρῆς περιόδου τῶν Σέρβων προστατῶν γιὰ τὴ Μονὴ των Ρώσων. Τὸ τελευταῖο σερβικὸ ἔγγραφο τῆς Μονῆς εἶναι τοῦ Ντζιούραντς Βράνκοβιτς μεταξὺ 19 Ἰουλίου 1427 καὶ 1429, μὲ τὸ ὁποῖο ὁ Σέρβος ἡγεμὼν ἐπικυρώνει τὴν κυριότητα καὶ δίνει μερικὴ φορολογικὴ ἀπαλλαγὴ γιὰ ὅσα κτήματα τῆς Μονῆς ἀπόμειναν ἀκόμα στὴ σερβικὴ κατοχή.

Τὸ τέλος τῆς σερβο-βυζαντινῆς περιόδου καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας. Δὲν ἔπαυσε ὅμως τὸ σερβικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος τῶν Ρώσων καὶ μετὰ τὸ τέλος τῆς σερβικῆς κυριαρχίας ἐπὶ βυζαντινῶν ἐδαφῶν. Ἔτσι μὲ παράκληση τῆς Σερβίδας αὐτοκράτειρας Ἑλένης Ντραγκὰς καὶ τοῦ πρίγκιπα Στεφάνου Λαζάρεβιτς ὁ Μανουὴλ Β' τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1406 παραχωρεῖ (Παντελ. Νο 16) εἰς «τὴν Μονὴν τῶν Ρώσων τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος» ἀγρόκτημα τριῶν ζευγαρίων εἰς τὴν Λῆμνον, τοῦ ὁποίου τὴν ὁριοθέτηση ἀπὸ βυζαντινοὺς ἀπογραφεῖς ἔχομε τὸν Ἰούνιο τοῦ 1407 (Παντελ. Νο 17). Τὸ τελευταῖο ἔγγραφο γιὰ κτήματα τῆς Μονῆς τῶν Ρώσων ἔξω ἀπὸ τὸν Ἄθω εἶναι τοῦ Μαΐου 1419 (Παντελ. Νο 18), μὲ τὸ ὁποῖο ὁ δεσπότης Θεσσαλονίκης Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος παραχωρεῖ στὸ Ρωσικὸ τὸ παλαιοχώριον τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τριάντα ζευγαρίων στὴν ὠχυρωμένη χερσόνησο τῆς Παλλήνης, τοῦ μόνου ἀκόμα ἐλεύθερου βυζαντινοῦ ἐδάφους.

Δυὸ ἀκόμα ἑλληνικὰ ἔγγραφα τοῦ Ρωσικοῦ ὑπάρχουν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ ἕνα τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1422 (Παντελ. Νο 19) μᾶς δίνει τὸ ὄνομα τοῦ τότε ἡγουμένου τῆς Μονῆς Χαρίτωνος καὶ μᾶς δείχνει τὴ Μονὴ ἀκόμα πλούσια (12 λίβρες ἀργύρου δίνονται στὴ Μονὴ Ἀλυπίου γιὰ νὰ χρησιμοποιεῖ τὸ Ρωσικὸ τὸ νεώριο τῆς πρώτης Καλὴ Ἄγρα) καὶ τὸ ἄλλο τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1430 (Παντελ. Νο 20) μᾶς δίνει τὸ ὄνομα παλιοῦ ἡγουμένου τῆς Μονῆς, ἑνὸς ἐνενηντάχρονου Νείλου, ἐξ ἀφορμῆς μιᾶς ἀμφισβήτησης ὁρίων μεταξὺ Ρωσικοῦ καὶ Κουτλουμουσίου.

Ἄλλα ἔγγραφα ἑλληνικὰ τοῦ Ρωσικοῦ δὲν ὑπάρχουν, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι ἔπαυσε νὰ εὐημερεῖ ἡ Μονή, ἀφοῦ σὲ σειρὰ ὁλόκληρη ἑλληνικῶν ἐγγράφων τῶν ἄλλων Μονῶν τοῦ Ἄθω ἀναφέρονται ἢ ὑπογράφουν ὡς μάρτυρες ἄλλοτε σλαβικὰ καὶ ἄλλοτε ἑλληνικὰ ἡγούμενοι, γέροντες ἢ ἱερομόναχοι τῆς Μονῆς τῶν Ρώσων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους τελευταῖος εἶναι ὁ ἡγούμενος Παῖσιος, ποὺ ὑπογράφει ἑλληνιστὶ ἀνέκδοτο ἔγγραφο τῆς Μονῆς Βατοπεδίου τοῦ Μαΐου τοῦ 1499.

Αὐτὴ εἶναι μὲ μεγάλη συντομία ἡ ἐνδιαφέρουσα ἱστορία τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος τῶν Ρώσων στὸ Ἅγιο Ὄρος, ὅπως τὴν ἐκθέτουν οἱ ἐκδότες τῶν ἐγγράφων της

στηριζόμενοι στὰ ἔγγραφα τόσο τῆς ἴδιας τῆς Μονῆς ὅσο καὶ στὰ ἔγγραφα τῶν ἄλλων μονῶν τοῦ Ἄθω.

Μένουν ὅμως μερικὲς ἀπορίες στὸ πνεῦμα ἑνὸς φιλύποπτου ἀναγνώστη: 1) Γιατί ἡ ἀρχαία Μονὴ τῆς Θεοτόκου ὀνομάζεται μιὰ καὶ μοναδικὴ φορὰ Μονὴ τοῦ Ρῶς (Λαύρα 1², Νο 19, Φεβρ. 1016) καὶ ἔκτοτε πάντα ὡς τὴ συγχώνευσή της μὲ τὴ Μονὴ τοῦ Θεσσαλονικέως τὸ 1169 ὀνομάζεται πάντα Μονὴ τοῦ Ξυλουργοῦ καὶ γιατί ἡ ὀνομασία Ξυλουργοῦ πρέπει νὰ ἦταν ἰδιότης τοῦ παλιοῦ ἱδρυτοῦ της Ρῶς; Ἢ τὸ ὄνομα ἢ ἡ ἰδιότης τοῦ ἱδρυτοῦ θὰ ἔπρεπε νὰ παραμείνει στὴν ὀνομασία τῆς Μονῆς, ὅπως μόνο ἡ καταγωγὴ ἔμεινε στὴν ὀνομασία τῆς Μονῆς τοῦ Θεσσαλονικέως καὶ ὄχι τὸ ὄνομα τοῦ ἱδρυτοῦ της.

2) Ἂν Ρῶς καὶ Ξυλουργοῦ ἦταν ἀνέκαθεν μιὰ καὶ ἡ αὐτὴ μονή, ὅπως δέχονται οἱ ἐκδότες, δὲν θὰ ἔπρεπε κάποτε καὶ πρὸ τοῦ 1169 αὐτὲς οἱ ὀνομασίες νὰ ἀναφερθοῦν μαζὶ ἢ τοὐλάχιστο νὰ ἐναλλάσσονται;

3) Δὲν θὰ ἦταν λογικώτερη ἡ ὑπόθεση, ὅτι κάποια παλιὰ Μονὴ τοῦ Ρῶς συγχωνεύθηκε κάποτε μὲ τὴ Μονὴ τοῦ Ξυλουργοῦ καὶ ἡ παλιότερη ὀνομασία τῆς πρώτης, τοῦ Ρῶς, λησμονήθηκε, ὅτι πρόκειται δηλαδὴ γιὰ δυὸ μονὲς καὶ ὄχι γιὰ τὴν ἴδια, ὅπως δέχονται οἱ ἐκδότες τῶν ἐγγράφων της;

Τὸ ὅτι τὸ 1142 ἡ Μονὴ τῆς Θεοτόκου τοῦ Ξυλουργοῦ φαίνεται νὰ ἔχει μοναχοὺς Ρώσους δὲν σημαίνει κατ' ἀνάγκην ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ Μονὴ τοῦ Ρῶς τοῦ 1016, ἀφοῦ παλαιότερα τοῦ 1142 οὔτε τὸ 1030 οὔτε τὸ 1048 οὔτε τὸ 1070 ἀναφέρεται Μονὴ τοῦ Ρῶς, ἀλλὰ Μονὴ τοῦ Ξυλουργοῦ. Ἐνῶ τοὐναντίον ὁ Κυριακὸς μοναχὸς ὁ Ρῶς τοῦ ἐγγράφου τοῦ 1081 (Ξεροποτ. Νο 6, στ. 68), χωρὶς νὰ εἶναι ἡγούμενος μονῆς, δείχνει ὅτι ὑπάρχει τὸ 1081 Μονὴ Ρώσων μοναχῶν, πιθανῶς ἡ Μονὴ τοῦ Ρῶς τοῦ 1016, καὶ αὐτὴ δὲν εἶναι ἡ Μονὴ τοῦ Ξυλουργοῦ, γιὰ τὴν ὁποία δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἔνδειξη πρὸ τοῦ 1142 ὅτι εἶχε Ρώσους μοναχούς.

Γιατί λοιπὸν ἡ ὑπόθεση, ὅτι μιὰ παλιὰ Μονὴ τοῦ Ρῶς, ποὺ ἀναφέρεται καθαρὰ τὸ 1016 καὶ ποὺ ἡ ὕπαρξή της διαφαίνεται ἀκόμα τὸ 1081 μὲ τὸν Κυριακὸ μοναχὸ τὸν Ρῶς καὶ ποὺ εἶναι πιθανώτερο νὰ εἶχε Ρώσους μοναχούς, συγχωνεύτηκε μετὰ τὸ 1081 καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ 1142 μὲ τὴ Μονὴ Ξυλουργοῦ, ποὺ πρὶν ἀπὸ τὸ 1142 ποτὲ δὲν ἔδειξε ὅτι εἶναι Ρωσικὴ ἢ ὅτι ἔχει Ρώσους μοναχούς, γιατί ἡ ὑπόθεση αὐτὴ θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς ἐκδότες ἀστήρικτη, ἐνῶ γίνεται ἀπ' αὐτοὺς δεκτὴ ἡ λιγώτερο στηριγμένη ὑπόθεση, ὅτι ἡ Μονὴ τοῦ Ρῶς καὶ ἡ Μονὴ τοῦ Ξυλουργοῦ ἦταν ἀνέκαθεν μιὰ καὶ ἡ αὐτὴ Μονή;

Προχωροῦμε τώρα στὴν παρουσίαση τῶν περιεχομένων τοῦ ἔργου: Ἀκολουθοῦν: Π ρ ο σ ω π ο γ ρ α φ ι κ ὴ ἀ ν α κ ε φ α λ α ί ω σ η τ ῶ ν ἡ γ ο υ μ έ ν ω ν (σελ. 18-19): Ι. Τῆς Μονῆς τῆς Θεοτόκου τοῦ Ξυλουργοῦ, ΙΙ. Τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος τοῦ Θεσσαλονικέως, καὶ ΙΙΙ. τῆς Μονῆς Ἁγίου Παντελεήμονος τῶν Ρώσων μὲ τὴ χρονολογία τῆς ἐμφανίσεώς των στὰ ἔγγραφα. Σ η μ ε ί ω μ α (σελ. 20-21) περὶ τῆς σημερινῆς καταστάσεως καὶ περὶ τῶν ἀρχείων τῆς Μονῆς Ἁγίου Παντελεήμονος.

Π ί ν α ξ τ ῶ ν ἐ γ γ ρ ά φ ω ν (σελ.. 22-23): Ι. Κ α τ ὰ τ ὴ ν χ ρ ο ν ο λ ο γ ί α ν τ ω ν: Ἑλληνικὰ ἔγγραφα: 20 ἑλληνικὰ ἔγγραφα καὶ 3 Παραρτήματα. Σερβικὰ ἔγγραφα: 15 σερβικὰ ἔγγραφα. ΙΙ. Κ α τ ὰ τ ὴ ν π ρ ο έ λ ε υ σ ί ν τ ω ν: Ἔγγραφα Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων, ἔγγραφα τοῦ Στεφάνου Ντουσάν, ἔγγραφα Σέρβων δεσποτῶν καὶ πριγκίπων, ἔγγραφα κρατικῶν ὑπαλλήλων, ἔγγραφα ἀρχῶν τοῦ Ἄθω, ἔγγραφα μονῶν καὶ μοναχῶν, ἔγγραφα ἰδιωτῶν. ΙΙΙ. Κ α τ ὰ τ ὸ ἀ ν τ ι κ ε ί μ ε ν ο ν α ὐ τ ῷ ν: Ἔγγραφα διὰ κτήματα τοῦ Ξυλουργοῦ, ἔγγραφα διὰ κτήματα τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος ἐντὸς τοῦ Ἄθω, ἔγγραφα διὰ κτήματα τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος ἐκτὸς τοῦ Ἄθω, ἔγγραφα δι' ἀδελφᾶτα τῆς Μονῆς, ἔγγραφα μὴ ἀφορῶντα εἰς τὸν Ἅγιον Παντελεήμονα. Κ α τ ά σ τ α σ ι ς ἀ ν τ ι σ τ οι-

χ ί α ς (concordance) τῶν ἐκδιδομένων ἐγγράφων, ἑλληνικῶν καὶ σερβικῶν, πρὸς ἐκεῖνα τῆς ἐκδόσεως τοῦ Κιέβου (σ. 24).

Ἀκολουθεῖ τὸ κύριον σῶμα τῆς ἐκδόσεως, τὸ ὁποῖον ἀποτελοῦν 20 ἑλληνικὰ ἔγγραφα (σ. 27-138) μὲ 3 Παραρτήματα (σ. 139-153) (Appendix I: Νόθον χρυσόβουλλον τοῦ Ἀνδρονίκου Β' τοῦ 1311. Appendix II: Ἀντίγραφον ἐγγράφου τοῦ Πρώτου Θεοφάνους διὰ τὰ ὅρια τῶν Μονῶν Βατοπεδίου καὶ Βερρσιώτου τοῦ 1312. Appendix III: Ἐξ ἀντίγραφα δῆθεν χρυσοβούλλου τοῦ Ντουσὰν κατασκευασμένα βάσει χρυσοβούλλου τοῦ Ἰωάννου Ε' τοῦ 1353) καὶ 15 σερβικὰ ἔγγραφα (σ. 157-190) ἐκδιδόμενα ὑπὸ S. Čircovič (μὲ χάρτην, σ. 191, διὰ τὰ τοπωνύμια τῶν σερβικῶν ἐγγράφων).

Ἔπεται Εὑρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων τῶν ἑλληνικῶν ἐγγράφων (σ. 193-224) καὶ τῶν σερβικῶν ἐγγράφων (σ. 225-233).

II. Album

Εἰς τὸν τόμον II (Album) μετὰ ἕνα Εὑρετήριον Πίνακα ὑπάρχουν αἱ φωτοτυπικαὶ ἀποτυπώσεις ὅλων τῶν 20 ἑλληνικῶν ἐγγράφων σὲ 39 Πίνακες (Pl. I-XXXIX), τῶν τριῶν Παραρτημάτων σὲ 4 Πίνακες (Pl. XL-XLIV), καὶ τῶν 15 σερβικῶν ἐγγράφων σὲ 12 Πίνακες (Pl. XLV A-LVI B).

Εἰς τὸν τόμον I (Texte) ἕκαστον ἔγγραφον τιτλοφορεῖται μὲ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ εἴδους του (π.χ. I. Acte de vente d'un kellion, 2. Acte de vente entre moines κ.ο.κ.), μὲ τὴν χρονολογίαν ἐκδόσεώς του (π.χ. Fevrier, Indiction 13, a. m. 6538 (1030), 2. Indiction 2, a. m. 6542 (1033/34)), μὲ τὸ ὄνομα καὶ τὴν ἰδιότητα τοῦ ἐκδώσαντος αὐτὸ (π.χ. I. Deux higoumenes... 2. Christodoulos higoumene de Katzari) καὶ μὲ σύντομον ἀναγραφὴν τοῦ περιεχομένου του (π.χ. Καθαρὰ πρᾶσις, 2. Ἔγγραφος καὶ ἐνυπόγραφος ἀσφάλεια, ἤγουν καθαρὰ πρᾶσις).

Ἀκολουθεῖ περιγραφὴ (Description) τοῦ ἐγγράφου καὶ τῶν τυχὸν ἀντιγράφων του, ἀνάλυσις (Analyse) τοῦ περιεχομένου του, σημειώσεις (Notes) ἐπὶ διαφόρων ὀνοματικῶν καὶ πραγματικῶν στοιχείων τοῦ κειμένου, προσωπογραφία (Prosopographie) τῶν ἀναφερομένων προσώπων καὶ διερεύνησις τῶν ὑπογραφῶν (Signatures) τοῦ ἐγγράφου, ὅταν προσφέρεται τοιαύτη, τυχὸν ἀναφερόμενα εἰς αὐτὸ παλαιότερα ἔγγραφα (Actes mentionnés) καὶ τυχὸν ὑπάρχουσα σχετικὴ βιβλιογραφία. Ὑπάρχει πάντοτε παραπομπὴ εἰς τὸν ἀριθμὸν τῆς σχετικῆς φωτοτυπίας τοῦ ἐγγράφου εἰς τὸ Album καὶ εἰς τὸν ἀριθμόν του τῆς ἐκδόσεως Κιέβου. Ἀκολουθεῖ τὸ κείμενον ἐκδιδόμενον καθ' ὅλους τοὺς κανόνας τῆς διπλωματικῆς ἐκδόσεως ἐγγράφων.

Ὅπως ὅλα τὰ ἔγγραφα τῶν μονῶν τοῦ Ἄθω ἀποτελοῦν καὶ τὰ ἔγγραφα τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος τῶν Ρώσων χρυσωρυχεῖον πληροφοριῶν διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἄθω πρῶτον καὶ διὰ τὴν βυζαντινὴν προσωπογραφίαν καὶ γεωγραφίαν διὰ τὸν ἱστορικὸν τοῦ Βυζαντίου. Ἐξ αὐτῶν φαίνεται ὅτι ἡ πάμπλουτος ἄλλοτε σημερινὴ Μονὴ τῶν Ρώσων στὸν Ἄθω δὲν εἶχε μεγάλην κτηματικὴν περιουσίαν ἐντὸς τοῦ Ἄθω οὔτε βαθειὲς ρίζες εἰς τὸ ἔδαφός του, ἀλλὰ ἡ κτηματικὴ περιουσία τῆς Μονῆς ἦτο συμπτωματική, εὑρίσκετο ἐκτὸς τοῦ Ἄθω, προήρχετο ἀπὸ δωρεὲς τῶν προσωρινῶν κατακτητῶν Σέρβων ἡγεμόνων καὶ ἐξετείνετο εἰς τὸν μέσον καὶ ἄνω ροῦν τοῦ Στρυμόνος, ὅπου εἶχον ἐπικρατήσει προσωρινῶς οἱ Σέρβοι. Ἀπὸ τὰ 20 ἑλληνικὰ ἔγγραφα τῆς Μονῆς μόνον ἕξ (οἱ ἀρ. 2, 5, 13, 14, 19 καὶ 20) ἀφοροῦν εἰς κτήματα τῆς Μονῆς ἐντὸς τοῦ Ἄθω.

Ἐνδιαφέρουσα διὰ τὴν τοπογραφίαν τῆς βυζαντινῆς Θεσσαλονίκης εἶναι ἡ πληροφορία ἐκ τοῦ χρυσοβούλλου τοῦ Ἀνδρονίκου Β' τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1311, ὅτι ἡ Μονὴ τῶν Ρώσων εἶχε «*ἀνέκαθεν καὶ μέχρι τοῦ νῦν διὰ δικαιωμάτων ἐντὸς τῆς θεοσώστου πόλεως*

Θεσσαλονίκης μετόχιον εἰς ὄνομα τιμώμενον τῆς Ἁγίας Ζηναΐδος μετὰ τῶν δικαίων αὐτοῦ» (Παντελ. Νο 10, στ. 36-39). Σήμερα οὔτε νὰ ὑποπτευθοῦμε μποροῦμε ποῦ βρισκόταν μέσα στὴ Θεσσαλονίκη τὸ μετόχι αὐτὸ τῆς Μονῆς τῶν Ρώσων ὕστερα ἀπὸ τόσες καταστροφὲς καὶ ἀλλοιώσεις τοῦ χρόνου στὴν πόλη.

Βεβαίως ἡ Βυζαντινολογία εἶναι εὐγνώμων πρὸς τοὺς ἱκανοὺς καὶ ἀκαμάτους ἐκδότας γιὰ τὴν ὑποδειγματικὴ διπλωματικὴ ἔκδοση τῶν ἐγγράφων τῆς Μονῆς τῶν Ρώσων καὶ γιὰ τὸ πλῆθος τῶν παντοίων πληροφοριῶν ἀπ' αὐτά.

Γ. Ι. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗΣ

Actes de Docheiariou. Edition diplomatique par Nicolas Oikonomidès I. Texte. II. Album. Paris (VIe) (P. Lethielleux) 1984. (Actes de l'Athos XIII).

I. Texte

Μετὰ σύντομα Προλεγόμενα ὑπὸ τοῦ ἐκδότου καὶ Πίνακα συντομογραφιῶν πηγῶν καὶ βιβλιογραφίας, ποὺ χρησιμοποιήθηκαν γιὰ τὴν ἔκδοση, ἀκολουθεῖ εἰσαγωγικῶς (Introduction) ἡ ἱστορία τῆς Μονῆς Δοχειαρίου, ἤτοι:

Αἱ ἀρχαὶ καὶ οἱ ἱδρυταὶ τῆς Μονῆς, περὶ τῶν ὁποίων πηγαὶ εἶναι: Ι. Ἡ ἁγιογραφικὴ ἀφήγηση περὶ τῆς Μονῆς, ἡ ὁποία μὲ ἀνάμικτα φανταστικὰ καὶ πραγματικὰ στοιχεῖα διεσώθη ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει εἰς τρία χειρόγραφα τοῦ 16ου αἰῶνος. Σημειώνεται εἰς τὸ ἑξῆς ὡς Θαύματα (Miracles) καὶ πρέπει νὰ ἔγινε μέσα στὸν 16ο αἰ. καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνοικοδόμηση τῆς Μονῆς ὑπὸ τῶν Βλάχων πριγκίπων τὸ 1568. ΙΙ. Τὸ Προσκυνητάριο τῆς Μονῆς, ποὺ περιέχει μιὰ πιὸ ἀνεπτυγμένη μορφὴ τῶν Θαυμάτων, προχωρεῖ καὶ μετὰ τὸ 1568 καὶ πρέπει νὰ ἔγινε ἀπὸ τὸν Κύριλλο τῆς Σμύρνης μὲ χρησιμοποίηση καὶ ἄλλης ἄγνωστης πηγῆς (σ. 3-4).

11ος αἰών. Ἅγιος Νικόλαος τῆς Δάφνης.

Οἱ πηγὲς καὶ τὰ ἔγγραφα τῆς σημερινῆς Μονῆς Δοχειαρίου συμφωνοῦν ὅτι ἡ Μονὴ ἱδρύθηκε κατ' ἀρχὰς κοντὰ στὸ σημερινὸ λιμάνι τῆς Δάφνης ὡς Μονὴ τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἀπὸ κάποιον δοχειάριον, ἀποθηκάριον δηλαδή, τῆς λίγο βορειότερης σημερινῆς Μονῆς Ξηροποτάμου (τοῦ 10ου αἰ.) κατὰ πᾶσα πιθανότητα, γιατὶ αὐτὴ ξαπλώνει αὐτὴ τὴν ἐποχὴ τὶς κτήσεις της στὴν ἔρημη τότε νότια παραλία τοῦ Ἄθω. Ἔτσι, κάποιος Θεόδουλος ὑπογράφει ἀνέκδοτα ἀκόμα ἔγγραφα τῆς Μονῆς Ἰβήρων ὡς «μοναχὸς τῆς Δάφνης» τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1013, ὡς «ὁ τοῦ Δοχειαρίου» τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1015 καὶ ὡς «ἡγούμενος τῆς Δάφνης» τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1020. Ἀναμφιβόλως πρόκειται γιὰ τὴ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῆς Δάφνης, ἡ ὁποία λοιπὸν πρέπει νὰ ἱδρύθηκε πρὸ τοῦ 1013. Παραλλήλως, τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1016 καὶ τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1018 ὑπογράφει, ἀνορθόγραφα, ἔγγραφα μονῶν (Λαύρα Ι, Νο 19, στ. 40, καὶ ἀνέκδοτα Βατοπεδίου) κάποιος Ἰωάννης Δοχειάριος. Ὁ ἐκδότης συμπεραίνει ὅτι αὐτὸς πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἱδρυτὴς τῆς Μονῆς Ἁγίου Νικολάου τῆς Δάφνης καὶ ὅτι ἀπ' αὐτὸν ὀνομάστηκε ἡ μονὴ αὐτὴ τοῦ Δοχειαρίου. Τὸ ὅτι ἡ πρὸ τοῦ 1013 ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Δοχειάριο ἱδρυθεῖσα Μονὴ Ἁγίου Νικολάου τῆς Δάφνης ἔχει τὸ 1020 ὡς ἡγούμενο τὸν ἀναφερθέντα Θεόδουλο καὶ ὄχι τὸν ζῶντα τὸ 1018 καὶ ὑπογράφοντα ἔγγραφα ἱδρυτή της Ἰωάννη Δοχειάριο (ποὺ ἐμφανίζεται μάλιστα ἁπλὸς μοναχὸς καὶ ἀντιπρόσωπος μόνο τῆς Μονῆς του), δὲν εἶνοι παράδοξο, κατὰ τὸν ἐκδότη, ἀφοῦ ὑπάρχουν καὶ ἄλλα παραδείγματα, ὅπως τοῦ Παύλου τοῦ Ξηροποταμίτου. Ἔτσι ἡ ἀνάμνηση τοῦ ἱ-